

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-13>

УДК 351/354:331.5(330.342.24)

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

THE CURRENT STATE OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN RURAL AREAS OF UKRAINE

Пивовар Петро Вікторович

кандидат економічних наук, доцент,
Поліський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7668-2552>

Пивовар Алла Миколаївна

кандидат економічних наук,
Поліський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5803-5116>

Pyvovar Petro, Pyvovar Alla

Polissia National University

В статті людський капітал розглянуто як узагальнена кількість існуючих характеристик людських ресурсів міських та сільських територій. Ці характеристики ми було оцінено за 5 компонентами: демографічна, соціальна, економічна, культурно-освітня та трудовий потенціал. Вивчаючи демографічну компоненту людського капіталу сільських та міських територій за період незалежності України, потрібно відмітити наступні структурні зміни: 1) Зменшення кількості населення; 2) Збільшення частки населення на міських територіях; 3) Зменшення частки населення віком до 14 років; 4) Збільшення частки населення віком старше 65 років; 5) Перевищення частки жінок. Аналіз соціальної компоненти людського капіталу демонструє, що на сільських територіях кількість осіб пенсійного віку зменшилася, а їх частка поступово збільшується. Економічна компонента людського капіталу демонструє динаміку до поступового зростання. Компонента трудового потенціалу людського капіталу характеризується непропорційним зменшенням робочої сили. В загалом, відповідно до проведеного аналізу всіх компонент, людський капітал як сільських та міських територій знаходиться в задовільному стані.

Ключові слова: сільські території, людський капітал, компоненти людського капіталу, трудовий потенціал, робоча сила.

In this study, human capital is considered as a generalized number of existing characteristics of human resources in urban and rural areas. The object of human capital of certain territories is a set of characteristics of human resources of these territories. We assessed these characteristics by 5 components: demographic, social, economic, cultural, educational and labor potential. Studying the demographic component of human capital in rural and urban areas during the period of Ukraine's independence, the following structural changes should be noted: 1) Decrease in population: in urban areas by 5.6 million or 16.2%, in rural areas – by 4.2 million or 24.7%. 2) Increase in the share of the population in urban areas by 3.3%. 3) Decrease in the share of the population under 14 years of age: in urban areas by 7.2%, in rural areas by 4%. 4) Increase in the share of the population over 65 years of age: in urban areas by 7.4%, in rural areas – by 0.6%. 5) Excess of the share of women: in urban areas by 8.4%, in rural areas – by 5%. The analysis of the social component of human capital shows that in rural areas over the past 30 years the number of people of retirement age has decreased by 45%, while the share of such persons in the total population decreased by 8%. In urban areas, during the same period, the number of retirees increased by 36% and their share – by 24%. The economic component of human capital shows the dynamics of gradual growth. Thus, the real average wage has increased by 38% over the last 10 years, while the average monthly income per capita has increased by only 6%. The component of labor potential of human capital over the past 10 years is characterized by a disproportionate reduction in labor and population: in urban areas the reduction in labor was 20% and the population only – 8%, while in rural areas the reduction in labor was – 23%, and the population – 12%. Analysis of the cultural and educational component shows that over the past 30 years there has been a significant decrease in both the number of educational institutions in Ukraine and the number of their students, except for the number of universities (+ 43%) and their students (+ 143%). Such trends correlate with the rate of population decline and the transformation of Ukraine's economy. At the same time, the most negative in the country's education is a catastrophic decrease in the number of

colleges, technical schools and colleges (-81%) and their students (-78%). In general, according to the analysis of all components, human capital as a rural and urban area is in satisfactory condition, and without further socio-economic changes confirmed by the relevant institutional framework, destructive processes will intensify, leading to depopulation of rural areas and lower quality components of human resources. capital of urban areas.

Keywords: rural areas, human capital, components of human capital, labor potential, labor force.

Постановка проблеми. Сучасні зміни в світовій економіці та формування нових геополітичних центрів викликають низку трансформаційних процесів як у економіці України так і у людському капіталі. Досвід розвинених країн світу засвідчує що економічне зростання країни залежать від рівня підтримки якості та концентрації людського капіталу на національному рівні. Беззаперечним є той факт, що базисом розвитку науки та техніки на національному рівні є рівень розвитку людського капіталу, тобто виступає драйвером прогресивних зрушень в національній економіці, її інноваційного оновлення, підвищення конкурентоспроможності певних територій. Враховуючи сучасне посилення процесів глобалізації у вигляді включення національних економік в процес міжнародного поділу праці актуальним постає завдання оцінки людського потенціалу країни, та виявлення стимулюючих та дистимулюючих факторів що впливають на його розвиток.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Незважаючи на чисельні напрями вивчення людських здібностей як з економічної так і з соціальної точки зору науковий напрям вивчення даної концепції з точки зору «капіталу», перебуває на стадії становлення та формування методологічного апарату. Вивчення «людського капіталу» та ефективності капіталовкладень в його приділяли увагу такі науковці як: Артеменко В.Б., Беккер Г.С., Базилевич В.Д., Геєць В.В., Добринін А.І., Дятлов С.А., Покотило Т.В., Роман Я.Ю., Роман С.І., Смирнов В.Т., Сошников І.В., Романчин В.І., Скоблякова І.В., Циренова О.Д., Яковенко Р.В. та інші вчені. Але враховуючи значний науковий доробок, не достатньо уваги приділено дослідженням особливостей розвитку людського капіталу на регіональному рівні.

Мета статті. Метою цієї роботи є дослідження сучасного стану, виявлення регіональних проблем і визначення основних унікальних шляхів забезпечення розвитку людського капіталу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Концептуальні основи вивчення людського капіталу як найважливішої складової ресурсного потенціалу певної галузі або регіону перебуває у фокусі уваги з початку існування економіки як науки. При вивченні

людського капіталу потрібно розмежувати це поняття на двох рівнях: 1) людський капітал – як сукупність особистих якостей людини, які вважаються корисними у виробничому процесі (знання, навички, ноу-хау співробітників, міцне здоров'я та освіту) [2]; 2) людський капітал – як узагальнена кількість існуючих людських ресурсів та їх якісних характеристик певних територій, що безперервно формуються в процесі всього життя людей що проживають або функціонують на цих територіях, відображених у їх соціально-економічній поведінці та визначаючих їх реальну роль у формуванні загального потенціалу цих територій [1]. В нашому дослідженні ми будемо працювати з другим рівнем – людський капітал як узагальнена кількість існуючих людських ресурсів та їх якісних характеристик певних територій. Об'єктом людського капіталу певних територій є сукупність характеристик людських ресурсів цих територій. Ці характеристики ми будемо оцінювати 5 компонентами: демографічна, соціальна, економічна, культурно-освітня та трудовий потенціал (рис. 1).

Демографічний блок показників характеризують стан та динаміку протікання демографічних процесів країни або певної території. Демографічний процес – це сукупність однорідних подій похідних від широкого спектра соціально-економічних факторів, що відбуваються з населенням в цілому, до таких подій можна віднести рівень народжуваності, смертності, шлюбності, розлучуваності населення тощо). Найбільш важливим групами блоку є показники що характеризують демографічну структуру та динаміку демографічних процесів відтворення населення. Демографічний блок є одним із найбільших компонентів людського капіталу за наявності показників, і дає можливість вивчити та проаналізувати природний рух населення.

Демографічні процеси на пряму пов'язані із процесами економічного та соціального розвитку країни або певного регіону що зумовлює складність оцінки їх наслідків. Частина демографічних проблем, які відбуваються на території України, мають глобальний геополітичний характер і в певній мірі спостерігаються в більшості країн світу. Але поряд

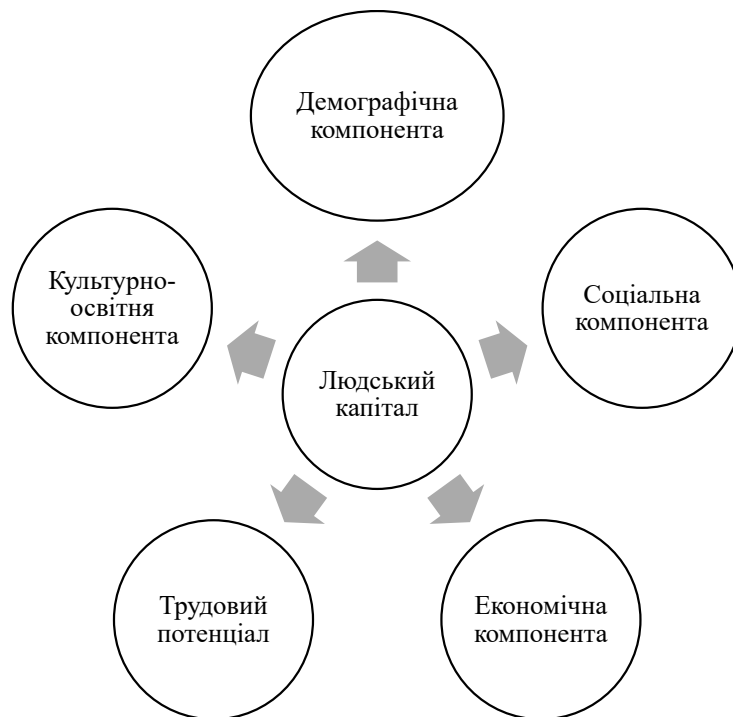

Рис. 1. Компоненти людського капіталу

з цим існує комплекс особливостей, які теж не можна назвати суто національними. Вони спостерігаються у більшості країн Центральної та Східної Європи, але в Україні проявляються найгостріше, досягаючи пікових значень (зменшення народжуваності, старіння нації тощо).

Вивчаючи демографічну структуру сільських та міських територій за період незалежності України, потрібно відмітити наступні структурні зміни (табл. 1). 1) Зменшення кількості населення: на міських територіях на 5.6 млн або на 16.2 %, на сільських – на 4.2 млн або 24.7%. 2) Збільшення частки населення на міських територіях на 3.3%. 3) Зменшення частки населення віком до 14 років: на міських територіях на 7.2%, на сільських на 4%. 4) Збільшення частки населення віком старше 65 років: на міських територіях на 7.4%, на сільських – на 0.6%. 5) Перевищення частки жінок: на міських територіях на 8.4%, на сільських – на 5%.

Негативний демографічний процес перевищення рівня смертності над народжуваністю спостерігається в Україні на протязі всього її періоду незалежності. Так, кількість живонароджених зменшилася більш ніж у двічі як на сільських (-50.7%) так і на міських територіях (-54.9%) (табл. 2). Перехідний період перших років незалежності спровокував затяжну соціально-економічну кризу в результаті якої

різко збільшився рівень смертності та падіння народжуваності. Особливо катастрофічно це спостерігалось на міських територіях, при зменшенні кількості населення (-16.2) кількість померлих збільшилася (+2.1%), в той же час на сільських зменшилася на 21.5% пропорційно зменшенню населення (-24,7). Важливим показником аналізу демографічних процесів є динаміка кількості шлюбів, але за останні 30 років цей показник катастрофічно зменшується: на міських територіях на 63,5%, на сільських – на 72,3 %. В той же час позитивним компонентом розвитку демографічних процесів є збільшення середньої очікуваної тривалості життя: на міських територіях на 3.9 роки, на сільських – на 3.2 роки.

Соціальний блок статистичних показників, які ґрунтуються на інформації державних органів влади і мають, як правило, кількісний характер. Основною особливістю цього блоку є трансляція інформації про соціальні сторони громадського життя або зміни, що відбуваються в ньому на регіональному рівні в розрізі сільських та міських територій. Важливим нюансом в роботі з показниками які виражені в грошовій формі є їх вирівнювання в часі, у зв'язку із щорічною наявністю інфляційних процесів як в державі так і в кожному регіоні (області) окремо. Для цього застосуємо метод переведення номінальних грошових показників в реальні за рахунок ділення

Таблиця 1

Демографічна структура сільських та міських територій

Тип поселення / показник	1990		2000		2010		2020		Відхилення	
	млн	%	млн	%	млн	%	млн	%	%	% пунктів
Міські території	34.5	100.0	32.9	100.0	31.3	100.0	28.9	100.0	-16.2	x
Частка, %	67.0	x	67.0	x	68.3	x	69.3	x	x	x
<14	7.6	21.9	5.7	17.2	4.2	13.3	4.2	14.7	-43.9	-7.2
14-64	23.7	68.6	23.4	71.1	22.7	72.6	19.8	68.4	-16.6	-0.2
65<	3.3	9.6	3.9	11.7	4.4	14.1	4.9	17.0	48.4	7.4
Чоловіки	16.1	46.6	15.3	46.3	14.3	45.8	13.2	45.8	-17.7	-0.8
Жінки	18.4	53.4	17.7	53.7	17.0	54.2	15.7	54.2	-15.1	0.8
Сільські території	17.0	100.0	16.2	100.0	14.5	100.0	12.8	100.0	-24.7	x
Частка, %	33.0	x	33.0	x	31.7	x	30.7	x	x	x
<14	3.5	20.8	3.1	19.3	2.3	16.0	2.1	16.7	-39.2	-4.0
14-64	10.6	62.4	10.1	62.4	9.4	65.0	8.4	65.8	-20.5	3.4
65<	2.9	16.8	3.0	18.2	2.8	19.0	2.2	17.4	-22.0	0.6
Чоловіки	7.7	45.3	7.5	46.3	6.8	46.8	6.1	47.5	-21.0	2.1
Жінки	9.3	54.7	8.7	53.7	7.7	53.2	6.7	52.5	-27.6	-2.1

Джерело: [14; 10]

Таблиця 2

Динаміка демографічних процесів на сільських та міських територіях

Тип поселення / показник	1990	2000	2010	2020	Відхилення
Міські території					
Кількість живонароджених, тис. осіб	419	238	327	189	-54.9 %
Кількість померлих, тис. осіб	381	457	431	389	2.1 %
Кількість шлюбів, тис.	353	194	232	129	-63.5 %
Кількість розірвань шлюбів, тис.	172	163	*	*	-
Загальний коефіцієнт народжуваності	1.21	0.72	1.04	0.65	-0.56 вп
Загальний коефіцієнт смертності	1.10	1.39	1.38	1.35	0.25 вп
Загальний коефіцієнт шлюбності	1.02	0.59	0.74	0.45	-0.57 вп
Загальний коефіцієнт розлучуваності	0.50	0.49	*	*	-
Середня очікувана тривалість життя, років	69.95	67.81	71.09	72.66	3.9 років
Сільські території					
Кількість живонароджених, тис. осіб	211	147	171	104	-50.7 %
Кількість померлих, тис. осіб	289	301	267	227	-21.5 %
Кількість шлюбів, тис.	141	80	74	39	-72.3 %
Кількість розірвань шлюбів, тис.	28	35	*	*	-
Загальний коефіцієнт народжуваності	1.24	0.91	1.18	0.81	-0.41 вп
Загальний коефіцієнт смертності	1.70	1.86	1.84	1.77	0.07 вп
Загальний коефіцієнт шлюбності	0.83	0.50	0.51	0.30	-0.53 вп
Загальний коефіцієнт розлучуваності	0.17	0.22	*	*	-
Середня очікувана тривалість життя, років	68.49	67.43	69.02	70.68	3.2 років

* відомості відсутні

Джерело: [5]

таких показників на дефлятор ВВП. Дефлятор – розрахунковий коефіцієнт представлення економічних показників у цінах базового року, в нашому дослідженні таким роком виступає 2000 рік (табл. 3).

З таблиці 3 видно, що кардинально різні тенденції відбуваються з динамікою кількості та частки пенсіонерів на сільських територіях. Так на сільських територіях за останніх 30 років кількість осіб пенсійного віку зменшилася на 45%, в той же час частка таких осіб в загальній кількості населення зменшилася на 8%. На міських територіях, за цей самий

період, кількість пенсіонерів збільшилася на 36%, а їх частка – на 24%. Важливим показником соціальної підтримки населення є підтримка непрацевдатних громадян. За останніх 10 років кількість таких громадян на сільських територіях збільшилася в тричі, тоді як на сільських територіях їх кількість зменшилася в 6 разів. Такі тенденції пов'язані в першу чергу із інтенсифікацією виробництва в сільському господарстві, що в результаті вивільняє значну кількість робочої сили на сільських територіях. В той же час на міських територіях запускається значна кількість виробни-

Таблиця 3

Соціальна компонента людського капіталу сільських та міських територій

Тип поселення / показник	1990	2000	2010	2020	Відхилення
Сільські території					
Кількість пенсіонерів, млн осіб	8.0	5.5	4.3	4.4	-45.3
Частка пенсіонерів, %	23.2	16.6	13.8	15.2	-8.0
Надання цільової грошової допомоги непрацевдатним громадянам, тис. осіб	56	140	148.7
Надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, тис. сімей	166	380	128.4
Середній розмір допомоги усього, грн	930	3934	323.2
Реальний середній розмір допомоги усього, грн**	146	165	13.1
Міські території					
Кількість пенсіонерів	5.1	9.1	8.8	7.0	36.2
Частка пенсіонерів, %	30.1	56.1	60.8	54.4	24.3
Надання цільової грошової допомоги непрацевдатним громадянам, осіб	1118	179	-84.0
Надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, кількість сімей	87	256	195.0
Середній розмір допомоги усього, грн	600	3091	414.9
Реальний середній розмір допомоги усього, грн**	94	130	37.6
Україна					
Видатки зведеного бюджету України на соціальний захист, млрд грн	8.4*	5.9	104.5	346.7	...
Реальна сума видатків зведеного бюджету України на соціальний захист, млрд грн **	...	5.9	16.4	14.6	143.4
У % до загальних видатків	19.2	12.4	27.7	21.7	1.9 в.п.
У % до ВВП	5	3.5	9.3	8.3	3.3 в.п.
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць ¹ , грн	...	270	875	2189	710.7
Реальний прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць 1, грн**	...	270	138	92	-65.9
Середній розмір призначених місячних пенсій пенсіонерів, грн	...	84.0	1122	3399	3946
Реальний середній розмір призначених місячних пенсій для пенсіонерів, грн**	...	84.0	176.4	142.8	70.0

... дані відсутні

*мільярдів карбованців

** Поділено на дефлятор ВВП України (базовий 2000 рік)

Джерело: [6; 11]

чих потужностей із іноземними інвестиціями, за рахунок низької вартості праці по зрівнянні із промислово розвиненими країнами. Також потрібно відмітити про зростання кількості сімей, яким було надано державну грошову допомогу, так на сільських територіях кількість таких сімей збільшилася у 2,3 рази, а на міських територіях у 3 рази. При цьому відбулось зростання такої допомоги як в номінальних так і в реальних цінах.

Відповідно до статті 46 Конституції України, всі громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Відповідно, за останні 30 років реальна сума витрат бюджету України на соціальний захист населення збільшилася майже в три рази (табл. 3), що підтверджується збільшенням на 1.9 відсоткових пунктів від суми загальних витрат, або на 3.3 відсоткових пунктів від загального ВВП. Не дивлячись на зростання номінального прожиткового мінімуму майже в 7 разів, реальний прожитковий мінімум в динаміці демонструє зменшення на 66% або в три рази. Зростання номінальних середніх пенсій для пенсіонерів підтверджується зростанням його реального значення на 70%.

Економічний блок показників розвитку людського капіталу характеризує динаміку відтворювальних процесів на як на національному так і на регіональному рівнях в виробничо-господарських галузях (виробництво, сільське господарство, промисловість тощо). Вони дають можливість охарактеризувати основні параметри розвитку господарського комплексу і динаміку соціально-економічних зрушень в економіці. Також, враховуючи особливості функціонування статистичної служби України, представлені показники агреговані на рівні областей але не розділені на сільські та міські території, тому подальший аналіз

буде проводитись без подальшого розподілу (табл. 4). Більшість з економічних показників демонструють поступову динаміку до зростання. Так реальна середня заробітна плата за останні 10 років збільшилася на 38%, в той же час середньомісячний дохід на 1 людину збільшився лише на 6% (рис. 2).

Значний негативний вплив, як на стан економіки України так і на доходи населення було спричинено військовими діями на сході України. Як видно з рисунка 1 номінальні середньомісячні доходи на одну особу мали тенденцію до збільшення, але вивчаючи його реальні значення (у цінах 2000 року) спостерігалось падіння з 2014 по 2016 рік, але в подальшому відбувалось зростання і у 2019 році було досягнуто рівня 203 року.

Компонента трудового потенціалу людського капіталу характеризує трудовий потенціал населення певних територій, об'єднаних явними і прихованими трудовими характеристиками різних соціальних груп, що проживають на даній території. Проблема використання трудового потенціалу як сільського так і міського населення полягає в забезпеченні його продуктивної зайнятості та ефективного винагородженні. Вивчення економічної активності населення України виявило ряд особливостей, що й можуть стати ключом до їх вирішення (табл. 5).

За останніх 10 років спостерігалось непропорційне зменшення робочої сили та населення всього: на міських територіях зменшення робочої сили становило 20%, а населення всього – 8%, в той же час на сільських територіях зменшення кількості робочої сили становило – 23%, а населення – 12%. Такий диспаритет в зменшенні кількості робочої сили та всього населення пояснюється підвищенням рівня міграції молодого населення з села до міста з однієї сторони та міжнародна трудова міграція з іншої. Як результат, рівень участі населення в робочій силі на міських територіях збільшився 3 відсоткових пунктів, а на сільських територіях суттєво понизився на 7 в.п. На міських тери-

Таблиця 4

Економічна компонента людського капіталу України

Показники	2000	2010	2020	Відхилення
Середня заробітна плата по економіці, грн	231	2247	11597	4919.30
Реальна середня заробітна плата по економіці, грн	231	353	487	110.89
Рівень інфляції, % до попереднього року	27.5	13.7	9.79	-64.41
Середньомісячний дохід на 1 людину, грн	...	1540	6113	296.95
Реальний середньомісячний дохід на 1 людину, грн	...	242	257	6.11

Джерело: [12; 13]

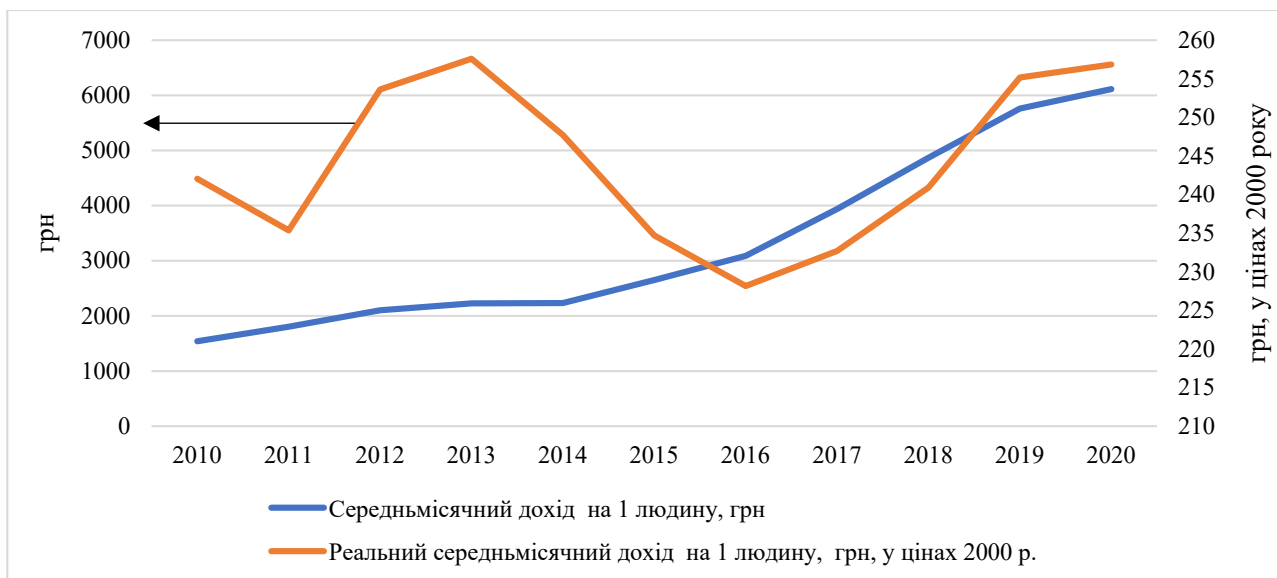

Рис. 2. Порівняння номінального та реального середньомісячного доходу на одну особу

торіях майже незмінними залишаються рівень зайнятості населення (57%) та рівень безробіття населення (9%), в той же час на сільських територіях рівень зайнятості населення поступово за останні 10 років зменшився на 9% і у 2020 році становив 54%, а рівень безробіття збільшився на 3% і у 2010 році становив 10%.

Важливою складовою компоненти трудового потенціалу людського капіталу є рівень освіченості робочої сили або участі населення в робочій силі за рівнем освіти і представляється у відсотках до кількості населення відповідного рівня освіти. Як видно з таблиці 5 на міських територіях відбувається нарощення рівня освіченості по всіх рівнях освіти окрім повної та неповної вищої освіти. На сільських територіях відбувалося падіння по всіх рівнях освіти.

Культурно-освітня компонента людського капіталу характеризує забезпечення інтелектуального, духовного і фізичного розвитку населення регіону. Аналіз показників в таблиці 6 свідчить що за останні 30 років відбулось суттєве зменшення як кількості освітніх закладів в Україні так і кількості їх слухачів, окрім кількості ВНЗ (+43%) та їх слухачів (+143%). Такі тенденції корелюють з темпами зменшення населення та трансформацією економіки України. При цьому найбільш негативним в освітньому забезпеченні країни є катастрофічне зменшення кількості коледжів, технікумів та училищ (-81%) та їх слухачів (-78%).

Впродовж тривалого періоду часу в Україні спостерігається тенденція відставання учнів сільських шкіл від учнів з міст за якістю отриманої освіти. В контексті проведеного

дослідження TIMSS 2008 було виявлено суттєві відмінності у показниках успішності учнів в залежності від місцезнаходження освітніх закладів. Виявлено, що 20% учнів 8-х класів отримали менші гранично визначених бали з математики. Це дало підстави стверджувати про диференціацію регіонів країни та підгруп населення за рівнем доступу до якісної освіти [6]. Одним із важливих індикаторів освітньо культурного розвитку нації є динаміка значень показників злочинності. Як видно з таблиці 6 за останніх 20 років кількість виявлених злочинів зменшилася на 10 %, а тяжких злочинів на 32%, при цьому кількість осіб, які вчинили злочини зменшилась на 70%. В результаті кількість ув'язнених зменшилася на 77%.

Висновки. В цьому дослідженні людський капітал розглянуто як узагальнена кількість існуючих характеристик людських ресурсів міських та сільських територій. Об'єктом людського капіталу певних територій є сукупність характеристик людських ресурсів цих територій. Ці характеристики ми було оцінено за 5 компонентами: демографічна, соціальна, економічна, культурно-освітня та трудовий потенціал.

Вивчаючи демографічну компоненту людського капіталу сільських та міських територій за період незалежності України, потрібно відмітити наступні структурні зміни: 1) Зменшення кількості населення: на міських територіях на 5.6 млн або на 16.2 %, на сільських – на 4.2 млн або 24.7%. 2) Збільшення частки населення на міських територіях на 3.3%. 3) Зменшення частки населення віком до 14 років: на міських територіях на 7.2%,

Таблиця 5

Компонента трудового потенціалу людського капіталу України

Тип поселення / показник	2010	2015	2020	Відхилення
Міські території				
Робоча сила (15-70 років) зайняті, тис. осіб	13792	11309	11027	-20.0
Робоча сила (15-70 років) безробітні, тис. осіб	1292	1121	1101	-14.8
Рівень участі населення в робочій силі, %	62.1	63.1	65.3	3.2 в.п.
Рівень зайнятості населення, %	56.8	57.4	57.2	0.4 в.п.
Рівень безробіття населення, %	8.6	9	9.1	0.5 в.п.
Рівень участі населення в робочій силі за рівнем освіти, %	62.2	63.1	56.3	-5.9 в.п.
повна вища	78.6	77.7	71.8	-6.8 в.п.
базова вища	48	56.7	62	14.0 в.п.
неповна вища	69.9	67.2	58.2	-11.7 в.п.
професійно-технічна	57	70	63	6.0 в.п.
повна загальна середня	27.6	41.1	37.1	9.5 в.п.
Сільські території				
Робоча сила (15-70 років) зайняті, тис. осіб	6474	5134	4968	-23.3
Робоча сила (15-70 років) безробітні, тис. осіб	494	533	573	16.1
Рівень участі населення в робочій силі, %	67.5	60.8	60.4	-7.1 в.п.
Рівень зайнятості населення, %	62.7	55.1	54.1	-8.6 в.п.
Рівень безробіття населення, %	7.1	9.4	10.4	3.3 в.п.
Рівень участі населення в робочій силі за рівнем освіти, %	67.6	60.8	52.6	-15.0 в.п.
повна вища	82.7	79.2	71.5	-11.2 в.п.
базова вища	72.6	63.8	63.8	-8.8 в.п.
неповна вища	79.6	71.9	64	-15.6 в.п.
професійно-технічна	70.7	71.8	66	-4.7 в.п.
повна загальна середня	50.6	54.6	49.6	-1.0 в.п.

Джерело: [5; 9; 10]

Таблиця 6

Освітньо-культурна компонента людського капіталу України

Тип поселення / показник	1990	2000	2010	2020	Відхилення
Кількість закладів загальної середньої освіти, тис	21.8	22.2	20.3	14.9	-31.7
Кількість учнів у закладах загальної середньої освіти, тис	7132	6764	4299	4211	-41.0
Кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти	1246	970	976	711	-42.9
Кількість учнів, слухачів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, тис.	643	525	434	247	-61.6
Кількість коледжів, технікуми, училища	241	190	129	47	-80.5
Кількість студентів в коледжі, технікуми, училища, тис.	229	149	111	50	-78.0
Кількість університети, академії, інститути	175	346	392	250	43.3
Кількість студентів в університети, академії, інститути, тис.	140	274	544	334	143.7
Кількість виявлених злочинів, тис.	370	568	501	335	-9.5
Кількість осіб, які вчинили злочини, тис. осіб	...	309	226	93	-69.9
Кількість потерпілих, тис. осіб	...	309	321	302	-2.4
Кількість тяжких злочинів, тис.	...	205	1979	141	-31.5
Кількість ув'язнених, тис. осіб	..	218	148	50	-57.1

Джерело: [7; 13; 14]

на сільських на 4%. 4) Збільшення частки населення віком старше 65 років: на міських територіях на 7.4%, на сільських – на 0.6%. 5) Перевищення частки жінок: на міських територіях на 8.4%, на сільських – на 5%.

Аналіз соціальної компоненти людського капіталу демонструє, що на сільських територіях за останніх 30 років кількість осіб пенсійного віку зменшилася на 45%, в той же час частка таких осіб в загальній кількості населення зменшилася на 8%. На міських територіях, за цей самий період, кількість пенсіонерів збільшилася на 36%, а їх частка – на 24%.

Економічна компонента людського капіталу демонструє динаміку до поступового зростання. Так реальна середня заробітна плата за останні 10 років збільшилася на 38%, в той же час середньомісячний дохід на 1 людину збільшився лише на 6%.

Компонента трудового потенціалу людського капіталу за останніх 10 років характеризується непропорційним зменшенням робочої сили та населення всього: на міських територіях зменшення робочої сили ста-

новило 20%, а населення всього – 8%, в той же час на сільських територіях зменшення кількості робочої сили становило – 23%, а населення – 12%.

Аналіз культурно-освітньої компоненти свідчить що за останні 30 років відбулось суттєве зменшення як кількості освітніх закладів в Україні так і кількості їх слухачів, окрім кількості ВНЗ (+43%) та їх слухачів (+143%). Такі тенденції корелюють з темпами зменшення населення та трансформацією економіки України. При цьому найбільш негативним в освітньому забезпеченні країни є катастрофічне зменшення кількості коледжів, технікумів та училищ (-81%) та їх слухачів (-78%).

Загалом, відповідно до проведеного аналізу всіх компонент, людський капітал як сільських та міських територій знаходиться в задовільному стані, і без подальших соціально-економічних змін підтверджених відповідним інституційним підґрунтям, будуть посилюватися деструктивні процеси, які призведуть до обезлюднення сільських територій та зниження якісних компонент людського капіталу міських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bollman R.D. Human capital and rural development: what are the linkages? 1999. No 39. 35 p.
2. Goldin C., Katz L.F. The Incubator of Human Capital: The NBER and the Rise of the Human Capital Paradigm. Cambridge : National Bureau of Economic Research, 2020. No 26909. 26 p.
3. Аналітична довідка з питань державної політики у галузі освіти. «Фінансово-бюджетна сталість в процесі впровадження «Нової української школи». Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Світовий банк. Вашингтон, 2020. 42 с. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/585361535952712175/pdf/129687-WP-P166106-Ukrainian-PUBLICB-Education-Policy-Note-UA-2018-07-18-A4-for-INTERNET.pdf> (дата звернення: 12.05.2022)
4. Демографічна та соціальна статистика. Правосуддя та злочинність. Правопорушення (1990–2020) / Державна служба статистики України. URL: <https://bit.ly/3uuzMJh> (дата звернення: 12.05.2022).
5. Економічна активність населення України 2020 / Economic Activity of Population in Ukraine 2020 : стат. збірник. Київ : Держстат України, 2021.
6. Жеребило І.В. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти. *Проблеми економіки*. 2020. Вип. 1. С. 283 – 289.
7. Злочинність в Україні. Електронна енциклопедія Вікіпедія : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/qDkHT1T> (дата звернення: 12.05.2022).
8. Природний рух населення України за 2020 рік : стат. збірник. Київ : Держстат України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/zb_prn_2020.pdf
9. Робоча сила України 2020 : стат. збірник. Київ : Держстат України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_r_s_2020.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
10. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2021 / Resident Population of Ukraine by Sex and Age, as of January 1, 2021 : стат. збірник. Київ : Держстат України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/zb_rpn21_ue.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
11. Соціальний захист населення України у 2020 році : стат. збірник. Київ : Держстат України, 2021. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_szn_2020.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
12. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : національна доповідь / за ред. Е.М. Лібанової, М.А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
13. Статистичний огляд соціально-економічного становища України за 2021 рік : стат. збірник. Київ : Держстат України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/dop/02/dop_21_u.pdf (дата звернення: 12.05.2022).

14. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2021 року : стат. збірник. Київ : Держстат України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_chuselnist%202021.pdf (дата звернення: 12.05.2022).

REFERENCES:

1. Bollman R.D. (1999) Human capital and rural development: what are the linkages, no. 39, 35 p.
2. Goldin C., Katz L.F. (2020) The Incubator of Human Capital: The NBER and the Rise of the Human Capital Paradigm. Cambridge: National Bureau of Economic Research, no. 26909, 26 p.
3. Mizhnarodnyi bank rekonstruktsii ta rozvytku, Svitovyi bank (2020) Analitychna dovidka z pytan derzhavnoi polityky u haluzi osvity. «Finansovo-biudzhetna stalist v protsesi vprovadzhennia «Novoi ukrainskoi shkoly» [Ukraine Education Policy Note: Introducing the New Ukrainian School in a Fiscally Sustainable Manner]. Vashynhton, 42 p. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/585361535952712175/pdf/129687-WP-P166106-Ukrainian-PUBLICB-Education-Policy-Note-UA-2018-07-18-A4-for-INTERNET.pdf> (accessed May 12, 2022). (in Ukrainian)
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) *Demohrafichna ta sotsialna statystyka. Pravosuddia ta zlochynnist. Pravoporushennia (1990–2020)* [Demographic and social statistics. Justice and crime. Offenses (1990–2020)], Kyiv: Derzhstat Ukrainy. Available at: <https://bit.ly/3uyzMJh> (accessed May 12, 2022). (in Ukrainian)
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) *Ekonomichna aktyvnist naseleennia Ukrainy 2020* [Economic Activity of Population in Ukraine 2020]. Kyiv: Derzhstat Ukrainy. (in Ukrainian)
6. Zherebylo I.V. (2020) Sotsialna polityka derzhavy yak rehuliator rozvytku sotsialnoi sfery: teoretyko-metodolohichni aspekty [Social policy of the state as a regulator of the development of the social sphere: theoretical and methodological aspects]. *Problemy ekonomiky*, no. 1, pp. 283 – 289. (in Ukrainian)
7. Zlochynnist v Ukraini. Elektronna entsyklopediia Vikipediia [Crime in Ukraine. Electronic encyclopedia Wikipedia]. Available at: <https://cutt.ly/qDkHT1T> (accessed May 12, 2022). (in Ukrainian)
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) *Pryrodnyi rukh naseleennia Ukrainy za 2020 rik* [Natural movement of the population of Ukraine in 2020]. Kyiv: Derzhstat Ukrainy. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/zb_prn_2020.pdf (accessed May 12, 2022). (in Ukrainian)
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) *Robocha syla Ukrainy 2020* [Labor force of Ukraine 2020]. Kyiv: Derzhstat Ukrainy. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_r_s_2020.pdf (accessed May 12, 2022). (in Ukrainian)
10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) *Rozpodil postiinoho naseleennia Ukrainy za stattiu ta vikom na 1 sichnia 2021* [Resident Population of Ukraine by Sex and Age, as of January 1, 2021]. Kyiv: Derzhstat Ukrainy. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/zb_rpn21_ue.pdf (accessed May 12, 2022). (in Ukrainian)
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) *Sotsialnyi zakhyst naseleennia Ukrainy u 2020 rotsi* [Social protection of the population of Ukraine in 2020]. Kyiv: Derzhstat Ukrainy. Available at: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_szn_2020.pdf (accessed May 12, 2022). (in Ukrainian)
12. Libanovoi E.M., Khvesyka M.A. (eds.) (2014) *Sotsialno-ekonomichniy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv* [Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions]: natsionalna dopovid [a national report]. Kyiv: DU IEPSR NAN Ukrainy, 776 p. (in Ukrainian)
13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) *Statystychnyi ohliad sotsialno-ekonomichnoho stanovyshcha Ukrainy za 2021 rik* [Statistical review of the socio-economic situation in Ukraine in 2021]. Kyiv: Derzhstat Ukrainy. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/dop/02/dop_21_u.pdf (accessed May 12, 2022). (in Ukrainian)
14. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) *Chyselnist naiavnoho naseleennia Ukrainy na 1 sichnia 2021 roku* [Number of Present Population of Ukraine, as of January 1, 2021]. Kyiv: Derzhstat Ukrainy. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_chuselnist%202021.pdf (accessed May 12, 2022). (in Ukrainian)